

և 5) Բացէիրաց չցանկալ մեր գիտութիւնը աւելցնել, մինչև որ լիովին չտիրապետենք այն, ինչ որ առ ժամայն ուսումնասիրում ենք:

* *

Նոր Պոմպիւս.— Այսպէս են կոչում Պրիէն քաղաքի աւերակները, որի հողակոյտը այժմ բաց են անում և նորագոյն հնախօսական գիտերից ամէնահրաշալին է համարում: Այդ քաղաքը Փոքր Ասիայումն է եղել և նորա տեղ կանգնած է այժմեան Սամսուէր: Այժմ քանի տարի առաջ անգլիական հնախօս գիտնականները գտան և հետազոտեցին Աթենասի տաճարը, քաղաքի գլխաւոր սրբութիւնը, որ Աղէքսանդր մեծի հրամանով կառուցուել էր: Բայց յետոյ խոպան մնաց և իսպառ աւերուեցաւ շրջակայ ժողովրդեան ձեռքով: 1895 թ. Պրուսիայի տէրութիւնը գումարներ նշանակեց պեղումները նորագելու համար, այն ևս երկտասարգ ճարտարապետ Ալիհան Ալիբերգի առաջնորդութեամբ: Այժմ գործն այնքան առաջացել է, որ պեղումների արդեանց մեծ կարեւորութիւնը յայտնի երևում է: Բաց են անում մի քաղաք, որ այնպէս լաւ է պահպանուած, ինչպէս հռչակաւոր Պոմպեան: Այդ գիւտը մեծ նշանակութիւն է ստանում մանաւանդ այն պատճառով, որ մինչ ցայսօր ոչ մի ուրիշ պեղում ճիշդ դադարիւր չի տուել հին յունաց քաղաքի անոր հասարակաց շէնքերի և մասնաւոր տների մասին: Բացուող քաղաքը անշուշտ Յունաստանի ծաղկեալ ժամանակին է պատկանում: անոր փողոցները ուղիղ անկիւնով են կտրուած և կանոնաւոր յատակագիծ ունին: Հողի տակից երևան են գալիս սիւնների կարգեր, թատրոններ, կրպակներ, աներ իրանց ներքին կահ կարասիքով և լիակատար անտեսական պիտոյքներով: Աթենասի տաճարից դէպի հարաւ գտնվում է «agora», այսինքն «աղ-գային ժողովի» արձանադարձ հրապարակը՝ չորեք-կուսի արձակ սիւներով զարդարած: անաղաւթ պահպանուել է՝ թատրոն յիշեցնող մի փոքր քառանկիւնի շէնք: 16 շաբթ նստարաններով, որ անշուշտ քաղաքային խորհրդեան սրահ է եղել: Այս շէնքի մի պատի մէջ կայ կամար—յունաց ճարտարապետութեան գրեթէ հազուագիւտ և անյայտ հանգամանք: Հողի շեղճերից վերջնականապէս մերկացրած շէնքերի մէջ, աւելի աչքի է ընկնում թատրոնը գեղեցիկ պահպանուած բնով, որով հնարաւոր է դառնում լուծել յունաց թատրոնին վերաբերեալ մի քանի այնպիսի խնդիրներ, որոնք ցայսօր վիճելի էին:

Ս. Ս.

† ՎԻԼԻԱՄ ԳԼԱԴՍՏՈՆ.

Պլադատոն վախճանուեցաւ և գրեթէ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը ողբաց նորա մահը: Բոլոր ազգերի թերթերը, խօսելով նորա մասին համարում են առ հասարակ այդ մահը մի մեծ կորուստ ոչ միայն անգլիացիների, այլ և ընդհանուր մարդկութեան համար: Բիշ մարդիկ կարելի է ցոյց տալ պատմութեան մէջ, որոնք իրենց մեծ հռչակի հետ միանգամայն այնպիսի ընդարձակ ու բացարձակ համակրութիւն վայելած լինին ազգակիցների և օտարների, կողմնակիցների և հակառակորդների կողմից անխորի որպիսին արտայայտուեցաւ Մեծ Մեռումը մահուան առթիւ՝ աշխարհի ամեն կողմերից: Նորա երկար կեանքի ասպարէզը փառաւոր գործերի մի ահագին շղթայ է ներկայացնում՝ նորա հանձարը բազմակողմանի նշանաւոր յատկութիւնների մի հրաշալի զուգորդութիւն: Բայց նշանաւոր գործեր շատերն են կատարել: մեր դարն ունի քաղաքագէտների ճարտասանների, տնտեսագէտների ևլն., որոնք կարող են յաջողութեամբ մրցել նորա հետ: Եթէ Պլադատոն սիրուած և յարգուած է բոլոր մարդոց կողմից՝ առանց աղքի և կրօնի խտրութեան, այդ առաւել նորա համար է, որ նա ինքն ևս սիրել է ամէնքին անխորի, պաշտպանել աշխարհի առաջ բոլոր ազգերի պատիւը՝ խեղճի և անկեալի դատը, նա իւր մեծ հանձարի հետ միացրել է ևս առաւել մեծ բարոյական յատկութիւնների, որոնք նորա խկական փառքն են կազմում: և քրիստոնէից եկեղեցին ամէնից աւելի իրաւունք ունի պարծնաւոր այդ փառքով, որովհետեւ քրիստոնէական է այն ամէնը, ինչ որ գեղեցիկ է և վսեմ՝ այդ մեծ մարդու մէջ: Յանձին Պլադատոնի գերեզման է իջնում եկեղեցւոյ այն սակաւաթիւ զաւակներից մին, որոնք ամենագայթակղեցուցիչ պայմանների մէջ գտնուելով հանգերձ ամօթ չեն համարել աւետարանին աշակերտելը՝ ջերմեռանգն քրիստոնեաներ են եղել ամբողջ կեանքում և յաղթել աշխարհին: Եթէ քաղաքագիտութեան մասին այն վատ կարծիքը կայ, ասում է Chr. Welt-ի թղթակիցը՝ որ նա փչացնում է մարդու բնաւորութիւնը՝ որչափ ծանր պէտք է լինէր ուրեմն մի կեանքի մէջ, որ 22 տարեկանից սկսած մինչև 85 տարին քաղաքագիտութեան էր նուիրուած՝ քրիստոնէական պահեց բարձր՝ այդ վիպայում են նորա բոլոր դործերն ու բոլոր կենսագիրները, և այդ նորա ամէնից աչքի ընկնող արժանիքն է:

Վիլ. Պլադատոն ծնուած է 1809 ղեկտ. 29-ին Լիվերպուլում: Նորա հայրը վաճառական էր, որ

մեռաւ 87 տ. հասակում. երկար տարիքը սովորական երևոյթ է եղել այդ նշանաւոր ընտանիքի մէջ, 1839 թ.-ին ամուսնանալով Լափարգէն դղեակի տիրոջ անդրանիկ դուստր Ատաբընէի հետ՝ նա այնուհետեւ հաստատուն բնակիչ մնաց այդ դղեակի, որ և հռչակուեցաւ նորա անունով և որ իւր շրջակայքի հետ մէկտեղ ամփոփում է նորա մեծարգիւն կեանքի և բարեգործութեան բազմաթիւ յիշատակարանները։ Արդէն 1832 թ. ինչ երբ նա, գեռ ևս 23 տարեկան՝ այդ, խորհրդարանի անդամ ընտրուեցաւ, մեծ յոյսեր ունէին նորա ապագայի մասին և կարծում էին թէ ժամանակով տրոխներ (պահպանողական) կուսակցութեան սիւներից մէկը կը լինի։ Սակայն վերջին կարծիքը չարդարացաւ։ Գլադստոն սկսեց շուտով նկատել, որ իւր ազատ և լայն գաղափարները չեն համակերպում մեծ մասամբ պահպանողականների նեղ շահերին և 1846 թ. ինչ նա իրեն այնչափ հեռու էր դրում այդ կուսակցութիւնից, որ լաւ համարեց թողնել առ ժամանակ քաղաքական ասպարէզը։ Երբ նա կրկին հանդէս եկաւ 1859 թ. ինչ, արդէն բացարձակ կերպով վիզելի (ազատամիտների) կողմն էր անցել, իսկ 1867 թ.-ից ի վեր, երբ մեծ հռչակ ստացաւ իրլանդական դատի պաշտպանութեամբ՝ ձանաչուում էր իրրեւ այդ կուսակցութեան անվիճելի պարագլուխ։ Երկու տարի յետոյ նորան յանձնուեցաւ ազատամիտ կուսակցութեան ներկայացուցիչներից նախարարութիւն կազմել, և այնուհետեւ նա մի քանի անգամ կառավարութեան գլուխ է եղել՝ վերջին անգամ՝ 1892 թ. ինչ, երբ ստիպուած էր քիչ ժամանակ յետոյ ընդ միշտ հեռանալ ասպարիզից, ծերութեան պատճառաւ։ Նորա քաղաքական գործունէութեան ամենափայլուն եջերը կազմում են Իրլանդիայի անկախութեան և Բոլզարիայի ազատութեան համար վարած պայքարները. իսկ յաւիտենական յիշատակաց արժանի մի ըողպէն նորա կեանքի այն է, որ 1896 թ. ի սեպտ. 24 ինչ 87 տարեկան հասակում, իւր հանգստութեան վայրը թողած հոետորական ամբիոնի վերայ բարձրացաւ իւր հանգչող ձայնի վերջին մընացորդով՝ բողոքելու տառապեալ հայ ժողովրդի խղիղտղիչների դէմ. — Գլադստոն վախճանուեցաւ մայիսի 7 ինչ 89 տարեկան հասակում և թաղուեցաւ Աեստմինստրի մայր տաճարում՝ ազգային հաշուով։

ՄԱՏՆԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԿԻՕՆԻ.—

Սահակ քահ. Սահակեանց։ Տփլիս, 1898:— Արժ. Սահակ քահանայն որի կրօնի ուսուցման գանազան ծիւղերին վերաբերեալ դասագրքերը միջակից չունին առ այժմ և իրենց արժանիքին վայել առաջնակարգ տեղ են բռնում մեր գաղութական գրականութեան մէջ՝ նպատակ է ունեցել անշուշտ այս գրքում ամփոփել իւր մանկավարժական և կրօնական հայեացքները, իւր երկարամեայ ուսուցչական փորձառութեան արդասիւքը. ուստի թող ներուի մեղ ևս համեմատաբար լայն շրջանակով, ընդհանուր տեսակէաների ներքոյ քննութեան առնել նորա երկասիրութիւնը և տեսնել, թէ որչափ ուղիղ են նորա հայեցողութեան հիմունքները։

Հայր Սահակի մի ուրիշ գրուածքի մասին խօսելիս մենք ցանկալի էինք համարել, որ նա «աւելի նոր և ոչ աշխարհական, այլ հմուտ աստուածաբան մանկավարժների գրուածքներին հեռեէր»։ *) բայց ցաւելով տեսնում ենք, որ այդ ցանկութիւնն ուշադրութեան չի արժանացել։ Օտար հեղինակութիւններ անկասկած նա աչքի առաջ ունեցել է, ինչպէս իւր միւս այնպէս և մանաւանդ այս նոր աշխատութեան մէջ, որ եթէ չի յիշում, մենք համոզուած ենք՝ ոչ թէ ուրիշի բարիքը սեփականելու տենչով է, այլ ուրիշ կողմնակի խորհրդածութիւնների պատճառ. թէպէտ մենք այդ ևս իրաւացի չենք գտնում և աւելի բարեոք կհամարէինք յիշատակուած տեսնել բոլոր այն գրքերը որոնցից նա օգուտ է քաղել. դորանով քննադատութեան և գնահատութեան գործն ևս շատ աւելի դիւրին կլինէր։ Յամենայն դէպս այն հեղինակութիւնները որոնց Հայր Սահակ հետեւում է, մեր ժամանակի ոչ աստուածաբանական և ոչ մանկավարժական գիտութեան ներկայացուցիչներ են, այլ 50-ական թուականների սերունդ, հեռեւոյ Հեղեղ—Հերար-

*) Տես. Bruns. 1896. փետրուար. էր. 80.